

ГЕНЕЗИС ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

У статті розглядається проблема формування євразійського платіжного союзу та пов'язані з ним вигоди і втрати для Республіки Білорусь. Даний критичний аналіз входження Республіки Білорусь вкрай актуальний і для України як однієї з держав СНД. На основі оцінки вигод і втрат для Республіки Білорусь зроблено висновок про доцільність входження України в економічний простір країн ЄС.

***Ключові слова:** економічний і валютний союз, регіональне фінансове об'єднання, платіжний союз, інтеграційні фінансові формування, нова економіка, інноваційний устрій мегаекономіки.*

ВСТУП

Незважаючи на актуальність інтеграційної тематики на економічному просторі країн СНД, залишаються недостатньо вивченими багато її фундаментальних аспектів, в тому числі об'єктивні процеси формування передумов економічної та політичної інтеграції, розподіл емісійного доходу, забезпеченість ресурсами реального сектору національних економік пострадянських держав і деякі інші, зокрема об'єктивні передумови формування єдиного євразійського економічного простору, обумовленого спадщиною Радянського Союзу, як стимулу до інтеграції, а також про проблеми надмірної регіональної торгівлі в порівнянні з об'єктивними економічними передумовами. У статті на основі політекономічної моделі євразійської інтеграції розглядається генезис впливу кредитно-грошового ринку на розвиток пострадянських держав і насамперед на вибір України при формуванні зони вільної торгівлі з країнами Євросоюзу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У статті критично розглядається досвід інтеграції Радянського Союзу з іншими державами Східної Європи у XX столітті, а також перспективи застосування цього досвіду поряд з уроками європейської валютної інтеграції кінця XX – початку XXI століття при створенні Економічного і валютного союзу держав євразійського економічного простору.

¹ Рецензент – Криворотько Ю. В., д. е. н., професор

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування на пострадянському економічному просторі нової моделі фінансової взаємодії вимагає розгляду історії кредитно-грошових відносин, щоб на їх основі зробити правильні висновки і забезпечити побудову оптимальної структури платіжного союзу, і, як наслідок, глобалізації республік колишнього Радянського Союзу. Дослідження в сфері формування платіжних союзів країн Східної Європи не дають однозначної відповіді про доцільність входження України в економічний простір країн ЄС; оцінка входження Республіки Білорусь в сформований євразійський економічний простір видається важливою для обговорення.

Радянська модель платіжного союзу країн Східної Європи формувалася впродовж десятиліть в складних внутрішніх і зовнішніх умовах середини ХХ століття. Східноєвропейська модель платіжного союзу країн Ради економічної взаємодопомоги характеризувалася істотною різноманітністю властивостей і нерівномірністю розвитку в різні історичні епохи, будучи унікальною структурою для вирішення найважливіших народногосподарських завдань реального сектора національних економік у той період [3; 5]. Ми схильні вважати, що в усі періоди історії розвитку економіки Республіки Білорусь радянського періоду, а також приблизно два десятиліття до приходу більшовиків до влади в 1917 році, Республіка Білорусь рухалася шляхом наздоганяючої індустріалізації. Головною метою економічної політики держави в той період було подолання відставання в соціально-економічному розвитку, який бурхливо проявлявся вже в середині ХІХ століття. Поразка Російської імперії (економічний простір Республіки Білорусь входив до складу Російської імперії) у Кримській війні виразно показала, що забезпечення безпеки держави і перетворення на одну з найбільших економік планети можливо лише шляхом індустріалізації реального сектора національної економіки за прикладом Великобританії, Німеччини і ряду інших держав Європи. Введення в дію золотого стандарту у кінці ХІХ століття було спрямовано на скорочення розриву в рівні розвитку реального сектора національної економіки Російської імперії і найбільших світових держав. Частина з цих країн, наприклад, Великобританія і Франція, були, як і Російська імперія, державами, на території яких мешкали численні народи, що належали до різних етнічних і мовних груп, а також релігій. Але метрополії цих імперій можна було зарахувати до категорії «національних держав», оскільки вони характеризувалися етнічною, культурною і мовною гомогенністю. У Російській же імперії (зокрема, на території сучасної Республіки Білорусь) в усі періоди її історії після формування суверенної держави ситуація була принципово іншою.

На відміну від офіційної доктрини, проголошеної СРСР союзом республік, тобто федеративною державою, федерацією СРСР ніколи не був, тим більше в кредитно-грошовій сфері. Політична і економічна влада в країні знаходилася в руках лідерів КПРС. Аналіз помилок антибільшовицьких сил з побудови «єдиної і неділимої Росії», що перешкодили їм об'єднати навколо ідеї повалення влади більшовиків в роки Громадянської війни (1918–1922 рр.) усіх невдоволених новим режимом, змусив керівництво СРСР розробити модель «зворотної дискримінації». У її параметрах національні республіки мали можливість зберегти свою мову і культуру, гарантовано здобувати освіту, аж до квотування місць у вищих навчальних закладах [4]. Потім, на етапі професійної кар'єри, на них поширювалася дія «соціального ліфта» в національних республіках, а для деяких – і на рівні реального центру політичної влади в Москві. Такий «керований федералізм» у політичній сфері мав свій аналог і в економічному житті. Допоки національні республіки виконували стратегічні завдання, зафіксовані у рамках середньострокового планування (плани п'ятирічок), вони зберігали можливість у певних рамках розвивати локальні політико-економічні моделі, що відрізнялися різноманітністю і часто були досить ефективними. Це не був федералізм в його традиційному розумінні, проте економічний простір і пов'язана з ним ефективність реального сектору економіки з середини 1950-х років в СРСР постійно розширювалися.

Індустріалізація реального сектору економіки в усі періоди аж до розпаду СРСР у 1991 р. носила яскраво виражену оборонну орієнтацію. Для економіки Білорусі це був вимушений вибір, а трагічна історія Першої і Другої світових воєн, а також і холодна війна другої половини ХХ століття підтверджують цей тезис. У такої моделі політико-економічного розвитку були суттєві наслідки. Архітектура органів управління в Радянському Союзі, процес ухвалення управлінських рішень вищим керівництвом країни базувалися на мобілізаційній логіці, тобто на готовності у будь-який момент різко збільшити виробництво оборонної продукції, вилучити з ринку праці мільйони людей для служби в збройних силах і тому подібне. Ця модель не залишала економічно відособленим суб'єктам господарювання свободи для маневрування щодо створення стійких товарних ланцюгів, які самоорганізувалися за ринковими принципами. Слід відмітити, що потенціал командної економіки дозволив відновити зруйновану Другою світовою війною економіку СРСР, у тому числі реальний сектор економіки БРСР і УРСР за декілька років, а не десятиліть, як прогнозували зарубіжні економісти. Особливістю планової моделі відновлення господарства в післявоєнний період стало масове виробництво базових споживчих товарів, будівництво житлових будинків, масштабна підготовка кадрів

для відновлення економіки СРСР, а також ряду держав Східної Європи, а згодом і Азії. Дана модель допомогла забезпечити швидкий ривок в економічному зростанні, проте вона не була стійкою в довгостроковій перспективі, оскільки базувалася на вказаній вище мобілізаційній логіці, а не на дії ринкових сил і економічних стимулів. Теорія управління в плановій економіці Білорусі після 1945 року виключала використання ексцесів у вигляді репресій по відношенню до населення, особливо в західних областях. Тим самим були закладені основи легітимності існування політико-економічної системи, що забезпечувало стійкість упродовж чотирьох десятиліть.

Саме індустріалізація, що стартувала в СРСР з кінця 1920-х рр., стала подією, що остаточно зруйнувала в Радянському Союзі золотий стандарт. Реформа С. Ю. Вітте на рубежі XIX–XX століть, як і реформа Г. Я. Сокольникова, проведена в 1922–1924 рр., не відповідала моделі індустріалізації країни з мобілізаційною політико-економічною моделлю. Золотий стандарт передвоєнної епохи був скасований в серпні 1914 року, причому одночасно практично в усіх провідних державах планети, за винятком США. А ось крах золотого стандарту епохи СРСР був викликаний тим, що ліберальна економічна модель, яка була потрібна для його підтримки, не могла існувати в СРСР у період підготовки світової революції і тотальної мілітаризації економіки.

Золотий стандарт в масштабах мегаекономіки був остаточно замінений на золотодев'язний стандарт великою депресією, хоча офіційно був введений Генуезькою (1922 р.) конференцією. Як відмічав К. Поланьї, створена в результаті промислової революції «цивілізація дев'ятнадцятого століття» ґрунтувалася на чотирьох інститутах:

- 1) на системі рівноваги сил, що впродовж ста років запобігала будь-яким тривалим і руйнівним війнам між великими державами;
- 2) на міжнародному золотому стандарті, який символізував абсолютно унікальну організацію світової економіки;
- 3) на саморегульованому ринку, що забезпечив стійке зростання матеріального процвітання;
- 4) на ліберальній державі [7; 10].

Взаємодія цих чотирьох інститутів визначила генезис сучасної цивілізації, і ключову роль в її долі зіграв саме золотий стандарт. Його крах став безпосередньою причиною глобальної катастрофи епохи індустріалізації в її ліберальній версії кінця XIX століття. На нашу думку, відносна фінансова стабільність XIX століття лежить в законах, які управляють ринковою економікою. А Радянський Союз з його політикою індустріалізації і країни Західної Європи, що взяли на озброєння кейнсіанство за моделлю держави благоденства, з різних причин, але в одну історичну епоху (1920–1930-ті рр.) однаково рішуче

відмовилися від ліберальної ринкової моделі на користь інтервенціоністської. Рішення Політбюро ЦК КПРС в листопаді 1963 р. виділити мільярди доларів на імпорт зерна із США і Канади стало наочним прикладом того, що процес первинної індустріалізації в Радянському Союзі до цього часу вже завершився, а сільське господарство, як ключова сфера економіки, відійшло на другий план, остаточно поступившись першістю промисловості і сфері послуг. У розпал холодної війни СРСР почав поступово інтегруватися у світову економічну систему, причому як індустріально розвинена держава, що експортує промислову продукцію і сировину та імпортує деякі технології, а також продовольство. В силу структурних обмежень політичного характеру організаційна структура моделі радянської економіки була такою, що не дозволяла підтримувати модель самоокупності військово-промислового комплексу країни, як це відбувалося в таких державах, як США або Франція. У радянській економіці не було організовано ринку, на якому могли б формуватися об'єктивні ціни на військову продукцію [3]. Гроші, які використовувалися в економіці, були неконвертовані і часто виступали лише умовно-обліковими одиницями, що обслуговували військове виробництво і мобілізаційні потреби СРСР, які забезпечувалися енергетичним сектором і АПК. Принциповою відмінністю радянської кредитно-грошової системи було те, що хоча Радянський Союз і вийшов на світовий ринок як промислово розвинена держава, але в силу відсутності ринкових структур і конвертованої валюти не зміг за прикладом США і країн Західної Європи створити стабільні інституціональні механізми еквівалентного обміну. Більше того, Радянський Союз декілька десятиліть виступав донором десятків держав, надаючи їм безвідплатну допомогу, довгострокові кредити (часто в доларах США або інших вільно конвертованих валютах) або розвиваючи товарообмін (як, наприклад, з державами Східної Європи), з наданням субсидій.

На нашу думку, помилковим є твердження, що цей механізм лежить в основі неокласичного напрямку [8], але те, що командна економіка того періоду СРСР була вкрай неефективна, сумнівів не викликає. В окремі періоди планова економіка справлялася з вирішенням завдань щодо забезпечення стійкості держави перед внутрішніми і зовнішніми факторами успішніше, ніж кейнсіанська або ультраліберальна. Зокрема, йдеться про вирішення проблеми трансформації СРСР з переважно аграрної держави в індустріальну, про вирішення проблеми забезпечення армії озброєнням і продовольством, а також про швидке і комплексне відновлення зруйнованих регіонів країни після закінчення Великої Вітчизняної війни. Високий рівень розвитку наукової сфери як в СРСР, так і в Республіці Білорусь підтверджують більше десяти Нобелівських премій з природничих наук,

а також премії Філдса з математики. Жодна з розвинених держав планети та країн, що розвиваються, не мають таких наукових досягнень у сферах, які йдуть попереду науково-технічного прогресу, пов'язаного з освоєнням космосу і розв'язанням фундаментальних прикладних завдань.

Економічні і валютні проблеми стали наростати в СРСР у той період, коли для впровадження досягнень науково-технічної революції знадобилася не жорстко централізована вертикаль управління народним господарством, а децентралізація процесу ухвалення рішень і залучення шляхом розширення горизонтальних зв'язків в економічне життя висококваліфікованих фахівців, об'єднаних у галузеві мережеві структури. Проте радянська модель планової економіки таку міру лібералізму в політичному житті не передбачала. Тобто можна констатувати наростання системної кризи в СРСР, яка виражалася в:

- 1) кризі легітимності політичних еліт центральних і республіканських органів управління (у тому числі БРСР і УРСР);
- 2) кризі між першою і другою сферами виробництва народного господарства;
- 3) кризі етнічних стосунків і наростання націоналізму в його крайніх агресивних формах (передусім в республіках Балтії і Кавказу).

Після первинного швидкого економічного ривку в 1930–1950-ті роки ХХ століття СРСР до початку 1980-х рр. уповільнив темпи економічного розвитку, які безуспішно намагалися наростити концепцією прискореного розвитку НТР. Однією з причин уповільнення темпів економічного розвитку був внутрішній конфлікт в Політбюро ЦК КПРС. Другою основною причиною була економічна (необхідність докорінної зміни технологій, створених в період економічного ривку 1930–1950-х років ХХ століття, а також формування принципово нової інфраструктури). Модель імпортозаміщуючої індустріалізації, що пережила пік своєї популярності безпосередньо після Другої світової війни, увійшла до фази різкого спаду ефективності в глобальному масштабі після нафтових криз 1970-х років ХХ століття. У той період отримала свій розвиток боргова криза, що охопила такі держави, як Бразилія, Польща, Югославія і Мексика. Економічна криза в СРСР кінця 80-х років стала однією з головних причин розпаду СРСР, який спирався на глобальні процеси переходу до нового, VI інформаційного устрою мегаекономіки і зміни політико-економічної парадигми розвитку на користь неоліберальної моделі.

Вказана криза відобразилась на функціонуванні Ради економічної взаємодопомоги як інтеграційного об'єднання на основі загальної валюти – перевідного рубля. Створена практично одночасно з блоком НАТО, Рада економічної взаємодопомоги доповнювала радянський військовий контроль держав Східної Європи економічним контролем, що включав як допомогу, так і розвиток еквівалентної зовнішньої

торгівлі. На початку 1960-х рр. лідери СРСР зробили спробу створити на основі Ради економічної взаємодопомоги наднаціональну організацію, що реалізує сміливіші інтеграційні плани, ніж Європейська економічна спільнота [3]. Проте ця ініціатива не була підтримана державами Східної Європи і з середини 1960-х рр. СРСР зробив акцент на «координації» соціально-економічної політики держав – членів Ради економічної взаємодопомоги передусім на основі обміну інформацією про плани економічного розвитку. При цьому вказані плани формулювалися, виходячи з національних інтересів держав Ради економічної взаємодопомоги, а керівні інститути цієї організації в Москві не мали вирішального впливу на їх виробництво і реалізацію.

З 1 січня 1964 року вступила в дію система багатосторонніх розрахунків між країнами – членами Ради економічної взаємодопомоги на основі загальної валюти [3]. Створення абсолютно нової міжнародної соціалістичної валюти – перевідного рубля – викликало теоретичні і практичні проблеми її застосування. У той період створення платіжного союзу країн – членів Ради економічної взаємодопомоги і Бреттон-Вудської системи міжнародних розрахунків, що виникла в цей самий час, дозволило вирішувати теоретичні і практичні завдання щодо функцій платіжного союзу на основі загальної валюти, інструментів колективної валюти валютно-фінансового механізму, які у деякій мірі в 1996 році були використані під час переходу від загальної валюти еси до еуро. Фінансові транзакції між країнами – членами Ради економічної взаємодопомоги здійснювалися Міжнародним банком економічного співробітництва (МБЕС), який був створений у жовтні 1963 року. Його головна мета, поставлена перед цим кредитним інститутом, полягала в сприянні розвитку зовнішньої торгівлі держав – членів Ради економічної взаємодопомоги і реалізації багатосторонніх розрахунків у перевідних рублях.

1 січня 1970 року був утворений Міжнародний інвестиційний банк (МІБ). Він надавав довгострокові і середньострокові кредити на реалізацію проектів, погоджених сторонами у рамках Комплексної програми подальшого поглиблення і вдосконалення співпраці і розвитку соціалістичної економічної інтеграції країн – членів Ради економічної взаємодопомоги.

Важливість і актуальність проблеми платіжного союзу країн Східної Європи полягала і в тому, що вони мали не лише теоретичне, але суто практичне значення, яке було актуальним і при формуванні платіжного союзу країн СНД. Необхідність теоретичного осмислення і розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням платіжного союзу країн СНД, обумовлена і третьою хвилею світової економічної і фінансової кризи початку XXI століття. Спроби створити у рамках Ради економічної взаємодопомоги соціалістичну версію митного союзу

стикалися з великими труднощами, зважаючи на відсутність вільно конвертованих валют і необхідність регулювання товарообміну в рамках двосторонніх зв'язків без відповідної основи вільного переміщення товарної маси. При цьому держави, що мали профіцит в торгівлі з партнерами, були фактично вимушені надавати їм безвідсоткові кредити в очікуванні оплати. Перевідний рубль, що використовувався при розрахунках, обертався тільки в межах Ради економічної взаємодопомоги і за межами економічного простору країн – членів Ради економічної взаємодопомоги не використовувався. Перевідний рубль був валютою з обмеженою сферою застосування: по-перше, він опосередкував тільки торгові стосунки країн, по-друге, тільки країнами Ради економічної взаємодопомоги (табл. 1).

Проаналізувавши досвід використання перевідного рубля в рамках Ради економічної взаємодопомоги, можна стверджувати, що в 1950–1980 роки у Східній Європі міжнародна система економічного співробітництва країн соціалістичного табору зробила перші кроки у бік більш справедливого вирівнювання економічних показників, чим досягнутий сьогодні рівень розвитку ЄС. Саме у Раді економічної взаємодопомоги спостерігалися такі базові принципи інтеграції, як рівноправ'я, забезпечення економічного зростання для усіх членів Ради, побудова збалансованої структури економіки.

Таблиця 1

Обсяг розрахунків з використанням перевідного рубля,
млрд перевідних рублів

Держава	Усього за 1970–1984 рр.	1970	1980	1983	1984	Індекс 1970 р. = 1
НРБ	125,1	2,7	10,5	15,4	17,2	6,4
ВНР	117,7	2,8	9,9	13,8	14,9	5,3
СРВ	6	-	-	1,7	1,8	-
НДР	213,6	6,2	17,4	23,3	25	4
Республіка Куба	55,6	-	5,1	9	10,4	-
МНР	10,1	0,2	0,8	1,4	1,4	7
ПНР	166,1	4,3	14,1	17,6	19,8	4,6
СРР	59,2	1,7	5	6,1	6,3	3,7
СРСР	562,7	13	46,5	69,2	77,3	5,9
ЧРСР	168,2	4,5	13,6	19,3	21,6	4,8
Усього	1 484,3	35,4	122,9	176,8	195,7	5,5

Джерело: [9]

Серед причин кризи і розпаду Ради економічної взаємодопомоги можна виділити передусім верховенство ідеології над економікою, надцентралізовану модель розвитку, уповільнену реакцію на зміни в технологічному і інформаційному розвитку світової економіки, невідгідну грошову політику (перехід на використання твердої валюти для оплати експортно-імпортних операцій між країнами), а також «м'якість» механізму інтеграції, чітких і жорстких наднаціональних

інститутів, що не припускають створення і введення повноцінного наднаціонального платіжного засобу, як це зроблено в ЄС.

Відмітимо, що кредитно-грошові системи країн Східної і Центральної Європи, що сформувались після Другої світової війни, відповідали політичним системам того часу, але в умовах відкритості економічних систем вони не відповідають сучасним вимогам розвитку держав в умовах ринкових відносин. Внаслідок цього країни СНД після набуття ними незалежності на початку 90-х років ХХ століття виявилися вкрай чутливими як до коливань цін на нафту, природний газ та інші види мінеральної сировини (основні статті експорту), так і до змін ситуації на зовнішніх фінансових ринках (основних джерел інвестицій для модернізації економіки), а власну ресурсну базу для забезпечення модернізації реального сектору національних економік країни СНД не сформували. Наслідками цього процесу є: висока волатильність курсів національних валют, малоуспішні спроби інфляційного таргетування і переважно спекулятивний характер іноземних інвестицій в регіон країн Східної Європи. Інші наслідки, що мають велике значення для теми, яка вивчається нами: високий рівень зростання цін і великі інфляційні очікування, слабкий контроль за грошовою масою, перетворення білоруського рубля Національного банку Республіки Білорусь та інших платіжних засобів країн СНД у валюти, що викликають інтерес головним чином у міжнародних валютних спекулянтів, які грають на пониження платіжних засобів молодих економік. На користь цього свідчить те, що долар США й досі зберігає домінуючі позиції в якості одиниці розрахунків між державами Євразійського економічного союзу та іншими державами СНД за межами їх зовнішньоторговельних відносин з країнами Митного союзу.

У внутрішньому платіжному обігу держав ЄврАзЄС частка долара США і євро також залишається на стабільно високому рівні (табл. 2). Вищезгадані характерні недоліки для економік держав СНД, що сформувалися в останньому десятиріччі ХХ століття, нині гальмують їхнє економічне зростання і необхідну модернізацію реального сектору, адекватного VI інформаційному устрою мегаекономіки.

Таблиця 2

Питома вага валют в платіжному обігу Російської Федерації з державами – членами ЄврАзЄС у 2012 р. (у відсотках)

Країни ЄврАзЄС	rub	usd	euro
Білорусь	57,6	30,8	10,9
Казахстан	52,1	43,6	2,0
Киргизстан	27,1	71,7	1,0
Таджикистан	34,9	57,6	6,5

Джерело: власна розробка.

Їх подолання є складним завданням, що вимагає співпраці у рамках усієї Співдружності, і передусім створення платіжного союзу як основного демпфера в умовах розвитку світової економічної і фінансової кризи.

ВИСНОВКИ

Таким чином, політико-економічна модель, що проходить процес становлення в деяких країнах СНД (Російська Федерація, Республіка Білорусь і Республіка Казахстан), несе на собі потужний відбиток планової економіки радянського періоду економічної історії. Основний вектор її сучасної трансформації – це створення інститутів, здатних ефективно діяти в ринковій економіці і демократичній системі управління. При цьому відмітимо, що демократизація в країнах з низьким правопорядком формування фінансових інститутів веде до підризу фінансових інститутів, зростання нерівності в розподілі доходів і до «приватизації» держави політичними елітами. Особливо важкі наслідки для економічного зростання має демократизація в країнах, що розвиваються, із слабкими фінансовими інститутами і великим ресурсним багатством, при цьому до їх числа можна зарахувати Російську Федерацію і Республіку Казахстан.

Як відмітив Президент Республіки Білорусь, «найголовніше: ми переконалися в правоті фундаментальної тези про те, що нам, Білорусі і Росії, у цьому бурхливому і вічно конкуруючому світі один без одного просто ніяк не можна» [8]. Проте створенню основ інституціональної структури сучасної ринкової економіки повинні передувати інститути громадянського суспільства. Вони надають можливості окремим групам населення артикулювати свої інтереси і потреби, а також через канали взаємодії суспільства і влади, що сформувалися, ці інтереси захищати. Слід врахувати справедливе спостереження О. Г. Лукашенка, що при створенні Союзної держави треба розглядати усі напрями, починаючи від єдиних економічних інститутів і закінчуючи політичними органами влади. Інституціональне середовище, що існувало в СРСР, не могло і не може ефективно діяти в ринковій економіці. Запропонована Н. Назарбаєвим у березні 1994 року в стінах МДУ ідея створення Євразійського союзу була на той момент передчасною саме внаслідок того, що для її реалізації не були створені інститути, які відповідали б новому економічному середовищу. У державах СНД поки що тільки завершується процес побудови системи органів державної влади, а також розуміння щодо необхідності формування платіжного союзу країн СНД. Створення ж інститутів громадянського суспільства має стати наступним кроком. Спроби цьому перешкоджати або затягувати процес спричинять несприятливі наслідки для розвитку усього СНД і його окремих держав-учасниць, тому використання генезису інтеграційного процесу країн ЄС можна вважати доцільним.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурова Е. Потенциал региональной торговли СНГ / Е. Гурова, М. Ефромова // Вопросы экономики. – 2010. – № 7. – С. 108–122.
2. Казаринова Н. Л. Украина и ее место в платежных союзах мировой экономики (на китайском языке) / Н. Л. Казаринова, В. В. Козловский. – 2011. – С. 190–193.
3. Козловский В. В. Интеграция стран Центральной и Восточной Европы в европейское экономическое пространство / В. В. Козловский. – Минск : Алгоритм, 1999. – 345 с.
4. Козловский В.

В. У истоков первого в СССР учебника по политической экономии / В. В. Козловский // Высшая школа. – 2003. – № 6. – С. 66–67. 5. Костенок В. М. Ператварэнне сацыялізма ў суветную сістэму / В. М. Костенок. – Минск : Дзяржкомиздат, 1959. – 81 с. 6. Мухамеджанов У. Б. Десять лет роста / У. Б. Мухамеджанов // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2010. – № 7. – С. 20. 7. Поланьи К. Великая трансформация. Политические и экономические истоки нашего времени / К. Поланьи. – СПб. : Алатейя, 2002. – 114 с. 8. Хазин М. Интервью Президента Республики Беларусь А. Лукашенко российским СМИ [Электронный ресурс] / М. Хазин. – Режим доступа: <http://worldcrisis.ru/crisis/1033716>. – Дата доступа: 06.11.2013. 9. Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ. – 1985. – № 4 – С. 33. 10. Brabant J. M. van. East European Cooperation. The Role of Money and Finance / J. M. van Brabant// New York & Washington, 1977. – 395 p.

Дата надходження до редакції – 09.12.2013 р.